

УДК 377:338.24(477):355.4

Гурковський Володимир Ігорович

доктор наук з державного управління,
професор
полковник, начальник відділу
Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України
Київ, Україна
e-mail: volodymyr.gurkovskyi@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2021-5204

Романенко Євген Олександрович

доктор наук з державного управління,
професор
полковник, провідний науковий співробітник
Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України
Київ, Україна
e-mail: poboss1978@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2285-0543

Вербовенко Олександр Павлович

кандидат наук з державного управління,
полковник, заступник начальника
Центральне управління цивільно-військового
співробітництва
Генеральний штаб Збройних Сил України
Київ, Україна
e-mail: vop197007@gmail.com
ORCID: 0009-0004-5188-267X

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ЯК ФУНДАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

***Анотація.** У статті досліджується роль професійної освіти як стратегічного чинника забезпечення економічної безпеки України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Основною метою дослідження є вивчення змін у системі професійної освіти, необхідних для адаптації до нових соціально-економічних реалій та викликів, пов'язаних із війною. Аналізується історичний досвід реформування системи професійної освіти, зокрема у Великій Британії під час Другої світової війни, з метою визначення релевантних уроків для сучасної України. Досліджено виклики, спричинені повномасштабною агресією російської федерації: руйнування освітньої інфраструктури, скорочення можливостей професійного навчання, масова міграція працездатного населення, дефіцит кваліфікованих кадрів у критично важливих галузях економіки та оборонного сектору. У статті також розглядається проблема збереження якості професійної освіти в умовах обмежених ресурсів та необхідності адаптації до нових реалій.*

Розглянуто основні заходи, що здійснюються урядом України для адаптації системи професійної освіти до умов воєнного часу. Проаналізовано законодавчі ініціативи, спрямовані на модернізацію професійної освіти, її навчальними закладами й роботодавцями.

Особливу увагу в статті приділено аналізу законопроекту про професійну освіту, який наразі є одним із важливих кроків у реформуванні освітньої сфери. Автор вказує на позитивні зміни, які передбачає цей законопроект, зокрема, щодо покращення якості навчальних програм, інтеграції сучасних технологій у навчальний процес та удосконалення системи сертифікації кваліфікацій. Водночас, підкреслюється

важливість подальших кроків щодо реалізації цього законопроекту в умовах військової агресії, що потребує швидкого впровадження адаптивних освітніх практик.

Визначено, що професійна освіта є критично важливою для економічного відновлення України після війни, оскільки вона сприяє підготовці кваліфікованих кадрів для відбудови інфраструктури, розвитку національної промисловості та забезпечення економічної стійкості країни.

Особливий акцент зроблено на стратегічному значенні професійної освіти для економічного відновлення країни після війни. Визначено необхідність інтеграції освітніх програм із запитами ринку праці, сприяння розвитку критично важливих секторів економіки, стимулювання інновацій та технологічного розвитку. Доведено, що ефективна реформа професійної освіти є не лише важливою складовою освітньої політики, а й ключовим елементом національної безпеки, що сприятиме швидшій відбудові економіки та підвищенню стійкості країни в умовах зовнішніх загроз.

Результати дослідження можуть бути корисними для розробки політик у сфері професійної освіти, спрямованих на ефективне відновлення та розвиток післявоєнної економіки.

Ключові слова: професійна освіта, економічна безпека, війна, післявоєнне відновлення, ринок праці, реформа освіти, інновації, міжнародна підтримка.

Вступ

Постановка проблеми. В історії людства війни неодноразово ставали каталізаторами змін, які визначали майбутнє націй. Під час Другої світової війни коли Великій Британії загрожувало тотальне знищення, країна впровадила важливі реформи в системі освіти та професійної підготовки, спрямовані на мобілізацію людських ресурсів для підтримки воєнних зусиль. Уряд Великобританії ініціював створення технічних коледжів для швидкої підготовки фахівців, необхідних для оборонної промисловості. Ці заходи не лише сприяли перемозі у війні, але й заклали основу для повоєнного економічного зростання країни.

Сьогодні Україна опинилася в подібній ситуації, коли повномасштабна війна з російською федерацією випробовує на міцність усі сфери суспільного життя. Система професійної освіти, як ключовий елемент підготовки кваліфікованих кадрів, стоїть перед викликом не лише виживання, але й адаптації до нових реалій та потреб воєнного часу. Значні руйнування інфраструктури, масове переміщення населення та економічна нестабільність ускладнюють процес навчання та підготовки фахівців для виконання робіт у технічних, виробничих та інших сферах економіки. Однак, як свідчить історія, саме в такі моменти народжуються найефективніші рішення та реформи.

Війна спричинила значні перешкоди для освітньої сфери, зокрема руйнування інфраструктури, переміщення населення та дефіцит кваліфікованих кадрів. У відповідь на ці виклики уряд України ініціював низку законодавчих змін, спрямованих на адаптацію професійної освіти до нових реалій. Зокрема, були внесені поправки, які дозволили системі освіти функціонувати в умовах воєнного стану, сприяючи швидкій перепідготовці осіб, переміщених через війну.

Варто зауважити, що міжнародна спільнота активно підтримує ці реформи. Програми, такі як спільна ініціатива Європейського Союзу та його держав-членів, спрямовані на модернізацію обладнання та інфраструктури закладів професійної освіти. Крім того, Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) підкреслює важливість інтеграції українських біженців у системи професійної освіти країн, що приймають, для забезпечення їхньої зайнятості та внеску в економіку [4].

Реформування системи професійної освіти можна цілком розглядати як невід'ємну складову забезпечення економічної безпеки України.

Економічна безпека є фундаментальною складовою національної безпеки України, що визначається Законом України “Про національну безпеку”. Одним із ключових її аспектів є забезпечення трудових ресурсів, здатних підтримувати стабільність виробничих секторів, адаптуватися до нових технологічних реалій та викликів воєнного часу. Без належного кадрового потенціалу економічна безпека країни опиняється під загрозою, що

у свою чергу, послабляє її здатність до тривалого опору агресору та ефективного післявоєнного відновлення.

Таким чином, реформування системи професійної освіти в Україні під час повномасштабної війни з російською федерацією є життєво необхідним для залучення, розвитку людського капіталу та формування та зміцнення виробничого, господарського потенціалу нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження вказують на низку викликів і можливостей, що визначають майбутні вектори трансформації цієї сфери. І. Береза у статті “Сучасний сан професійної освіти у закладах вищої освіти” (2019) досліджував вплив Болонського процесу на українську вищу освіту та підкреслює необхідність покращення практичної підготовки студентів через дуальну форму навчання [8], Є. Говоров та О. Шульга у статті “Аналіз стану професійної освіти України в умовах сьогодення” (2023) досліджують структуру професійної освіти виявляючи протиріччя у взаємодії між її ланками та пропонуючи шляхи гармонізації з ринком праці [9], М. Леснікова, Н. Пронь, О. Денисюк та Н. Титаренко у статті “Роль навчальних матеріалів у підвищення якості професійної освіти: попередній досвід і сучасний стан” (2023) аналізують важливість якісних навчальних матеріалів у професійно-технічній освіті, підкреслюючи необхідність створення єдиної електронної платформи з інтерактивним контентом [10]. Ці дослідження роблять значний внесок у розуміння та вдосконалення професійної освіти в Україні, сприяючи адаптації до сучасних викликів та інтеграції в європейський освітній простір.

Проте, в контексті економічної безпеки України системних досліджень щодо ролі професійної освіти проведено не було. Наявні наукові праці зосереджені переважно на загальних аспектах реформування професійної освіти, її адаптації до європейських стандартів та інтеграції з ринком праці. Питання її впливу на стійкість економіки під час війни та у післявоєнний період залишається недостатньо вивченим. У зв'язку з цим дане дослідження спрямоване на заповнення цієї прогалини.

Мета статті – визначити роль професійної освіти як стратегічного чинника забезпечення економічної безпеки України в умовах війни та післявоєнного відновлення на основі історичного досвіду; проаналізувати вплив війни на систему підготовки робітничих кадрів, необхідність її адаптації до нових викликів та вимог економіки воєнного часу. Провести аналіз законодавчих актів, що регулюють питання освіти та розглянути ключові положення законопроекту № 13107 “Про професійну освіту”, який встановлює нові правові приписи функціонування всієї системи професійної освіти та спрямований на модернізацію системи професійної освіти, яка досі функціонує за законом 1998 року. Обґрунтувати, що ефективне реформування професійної (професійно-технічної) освіти є не лише освітньою, а й національно-економічною пріоритетністю, що впливає на відновлення країни, на її економічну безпеку та обороноздатність.

Виклад основного матеріалу

У 2017 році Верховною Радою України було прийнято новий базовий Закон України “Про освіту”, в якому закладено нову філософію функціонування системи освіти України, що ґрунтується на засадах автономії закладів освіти, академічних свобод викладачів, забезпечення академічної доброчесності усіх учасників освітнього процесу, організації безпечного та інклюзивного освітнього простору, нову систему забезпечення якості освіти тощо. У 2020 році було прийнято новий Закон України “Про повну загальну середню освіту”, відповідно до якого працюють не лише заклади загальної середньої освіти, а й заклади професійної освіти, що забезпечують здобуття учнями повної загальної середньої освіти на нових засадах, визначених цим Законом та Законом України “Про освіту”.

Разом з тим, спеціальний Закон, який регулює здобуття учнями професійної освіти, донині залишається концептуально не узгодженим з базовим Законом. У 2027 році має запрацювати профільна середня освіта як продовження реформи НУШ. Після 9 класу учень чи учениця вступатиме в академічний ліцей, обираючи профіль і предмети, та поглиблено готуватиметься до здобуття фаху. Інший шлях – опановувати програму старшої школи й одночасно здобувати професію. Це – вступ до профтехучилищ і фахових коледжів. Традиційно популярнішим є перший шлях.

За даними Інституту освітньої аналітики, в 2024 р. лише близько 30% дев'ятикласників (95 тисяч) пішли до профтехучилищ і фахових коледжів. Для порівняння – у Швейцарії, Німеччині та Австрії ця частка становить до 70 %. У більшості країн Європи метою є випускати більш ніж 50 % з професійною освітою, оскільки саме це відповідає потребам ринку праці. Ще з радянських часів у суспільстві живий стереотип: життя склалося, якщо ти маєш диплом про вищу освіту. Водночас країні та ринку праці не потрібно стільки білих комірців (фахівців із вищою освітою), натомість конче необхідні сині комірці – кваліфіковані робітники, які зможуть її відбудувати. Держава не можемо утримувати роздуту мережу університетів, куди йде ледь не 80% випускників шкіл, не всі з яких хочуть і можуть вчитися. Це дуже дороге задоволення для країни [1]. І якраз реформа професійної освіти має стати одним із ключових моментів на шляху до змін. Виклад основного матеріалу. Закон України “Про професійну (професійно-технічну) освіту” був прийнятий ще у 1998 році [2].

За ці 27 років відбулися і продовжують відбуватися суттєві структурні зміни не лише системи освіти України, а й ринку праці, на задоволення запитів і потреб якого в сенсі підготовки якісного людського капіталу працює система професійної освіти. Але положення чинного Закону не відображають сучасні умови середовища надання освітніх послуг у сфері професійної освіти, потреби ринку праці, а також є неузгодженими з іншими нормативно-правовими актами.

Чинний Закон України “Про професійну (професійно-технічну) освіту” не лише суперечить новому базовому Закону України “Про освіту”, що прийнятий у 2017 році, а й іншим реформам, що проводяться державою, у тому числі на виконання прийнятих законів, зокрема реформі децентралізації та реформі “Нова українська школа” тощо.

Необхідність прийняття нового Закону України “Про професійну освіту” обумовлена:

- прийняттям Закону України “Про освіту” у 2017 році перехідними положеннями якого не було передбачено внесення змін до чинного Закону України “Про професійно-технічну освіту”, однак передбачено доручення Кабінету Міністрів України протягом одного року з дня набрання чинності Закону привести у відповідність з ним спеціальні закони, зокрема і Закон України “Про професійно-технічну освіту”;

- впровадженням Національної рамки кваліфікацій, системи оцінювання якості роботи закладів освіти тощо та необхідності гармонізації чинного законодавства з прийнятими новелами;

- реформуванням місцевого самоврядування, децентралізації фінансування й управління закладів професійної (професійно-технічної) освіти, та пов’язані з цим зміни у повноваженнях органів місцевого самоврядування не відображені у чинному Законі України “Про професійно-технічну освіту”;

- динамічними змінами вимог роботодавців, ринку праці, здобувачів освіти, які потребують пошуку нових рамок та умов здійснення освітньої діяльності;

- активізацією процесів євроінтеграції, у тому числі в освітньому просторі та у сфері визнання кваліфікацій, обумовлює необхідність приведення існуючих норм до європейської практики, а також вимагає внесення змін до чинного закону;

- негативними міграційними тенденціями: зменшення кількості здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти та їх частки серед випускників шкіл, з одного

боку, і посилення тенденції до навчання впродовж життя, з іншого, а також зміни у виробничих технологіях на підприємствах зумовлюють необхідність пошуку нових форм мотивації до здобуття професійної (професійно-технічної) освіти і навчання, нових форм самої освіти та співпраці з роботодавцями.

Йдеться, передусім, про впровадження дуальної форми навчання, освітніх стандартів та освітніх програм на компетентнісній основі, а також розширення ролі місцевих органів влади та роботодавців у формуванні й реалізації стратегій закладів освіти; розвитком приватних закладів, що надають послуги професійної (професійно-технічної) освіти. Положення чинного закону “Про професійно-технічну освіту” стосуються передусім державних закладів освіти і не відображають специфіку діяльності приватних закладів.

14 березня 2025 р. у Верховній Раді України було зареєстровано за № 13107 проєкт Закону про професійну освіту підготовлений Коваль О.В., Бабак С.В., Грищук Р.П. та іншими народними депутатами України. Метою і завданням законопроекту є встановлення нових правових засад функціонування всієї системи професійної освіти з урахуванням усіх зазначених вище обставин [3].

Проєкт Закону України “Про професійну освіту” передбачає:

1) запровадження нової термінології з метою приведення її у відповідність до базового Закону України “Про освіту” та підвищення престижності здобуття професійної освіти, зокрема:

- “професійна освіта” замість “професійно-технічна освіта”;
- “заклад професійної освіти” замість “закладу професійно-технічної освіти”;
- “студент” замість “учня”;
- заміна 17 типів закладів професійно-технічної освіти, у тому числі “ПТУ” одним основним типом – “професійний коледж” і декількома специфічними типами;
- використання назви освітньої кваліфікації “фаховий спеціаліст” (“диплом фахового спеціаліста”) у сфері професійної освіти замість терміну “кваліфікований робітник” (диплом кваліфікованого робітника);

2) створення нових умов і можливостей здобуття професійної освіти впродовж життя:

- надання особі права безоплатно здобувати професійну освіту за іншою професією, але не раніше ніж через три роки після завершення безоплатного здобуття попередньої кваліфікації та за умови наявності підтвердженого страхового стажу не менше двох років;
- надання права особі, яка з різних причин не має базової середньої освіти, здобувати в закладах професійної освіти професійні кваліфікації відповідно до професійних стандартів;
- надання особі права здобувати професійну освіту без здобуття профільної середньої освіти, яку особа має право здобувати в іншому закладі освіти одночасно із здобуттям професійної освіти або в будь-який інший час впродовж життя;

3) створення нової системи фінансування закладів професійної освіти:

- запровадження нової субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здобуття професійної освіти, яка спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників (крім тих, які отримують заробітну плату за рахунок освітньої субвенції);
- збереження двох, передбачених ще Законом України “Про освіту” субвенцій: на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами та на підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної освіти;
- утримання матеріально-технічної бази комунальних закладів професійної освіти за рахунок засновника (місцевих бюджетів) (17 конкретних, зафіксованих в Законі, напрямів, що стосуються виконання місцевими радами функцій засновників закладів професійної освіти, та дозволяють надавати якісні освітні послуги і забезпечувати здобуття якісної

професійної освіти, зокрема: забезпечення освітнього процесу витратними та навчальними матеріалами і засобами; заробітна плата працівникам закладів професійної освіти (крім педагогічних працівників); оплата комунальних послуг та енергоносіїв; виплата стипендій, проведення соціальних виплат, іншого соціального забезпечення відповідно до державних пільг та гарантій; будівництво, утримання та ремонт споруд, будівель, інших інфраструктурних об'єктів, розвиток матеріально-технічної бази (у тому числі ліцензійне програмне забезпечення) закладів професійної освіти тощо);

4) запровадження нових механізмів реалізації здобуття профільної середньої освіти професійного спрямування в закладах професійної освіти (стаття 19 проекту Закону), що враховує запровадження реформи “Нова українська школа”, у тому числі перехід з 2027 року на трирічну профільну середню освіту, яка відповідно до Закону України “Про освіту” може бути академічного або професійного спрямування;

5) посилення автономії закладів професійної освіти: самостійне укладання правил прийому до закладів професійної освіти; підготовка власних освітніх і навчальних програм, програм неформальної освіти; професійні коледжі самі визначають куди спрямовувати зароблені ними кошти, але не менше 70 % – на оновлення приміщень, придбання обладнання, витратних матеріалів тощо і до 30 % – на заохочення працівників і студентів (така модель з одного боку стимулює працівників закладу професійної освіти до законного збільшення рівня їхніх доходів, а з іншого боку – виступає гарантом розвитку та підтримання в належному стані матеріально-технічної бази закладу освіти); дозволено розміщувати зароблені кошти не тільки в Казначействі, а й у банках державного сектору; можливість відкривати валютні рахунки для спрощення міжнародної співпраці та підтримки;

6) запровадження механізмів визнання/підтвердження результатів навчання (компетентностей) і кваліфікацій;

7) запровадження скороченого робочого часу педагогічних працівників (36 годин на тиждень) та строкових трудових договорів для керівника і педагогічних працівників закладів професійної освіти;

8) запровадження механізмів підтримки закладів професійної освіти та їхніх “засновників” під час переходу з державної у комунальну власність (зокрема, місцевій владі дозволяється утримувати за кошти місцевих бюджетів “державні заклади професійної освіти” до їхньої передачі в установленому порядку в комунальну власність);

9) конкретні форми та механізми поєднання зусиль бізнесу і освіти заради розвитку системи професійної освіти та досягнення спільних інтересів;

10) запровадження нових підходів до системи та інструментів забезпечення якості професійної освіти (зокрема, інституційний аудит);

11) детальне регулювання у статті 40 проекту Закону нової процедури обрання та призначення керівників закладів професійної освіти, від управлінських здібностей та ціннісних установок яких залежить не лише успішне функціонування закладу професійної освіти, а й якість виконуваних випускниками цього закладу робіт, надання послуг чи виготовлених товарів;

12) особливості освітньої діяльності суб'єктів, що здійснюють навчання на робочому місці (на виробництві) (стаття 43 проекту Закону);

13) посилення співпраці закладів професійної освіти з роботодавцями та розширення і деталізація механізмів державно-приватного партнерства тощо [3].

Законопроект № 13107, зареєстрований у Верховній Раді України в березні 2025 року, містить також 19 пунктів перехідних положень та зміни до 27 законодавчих актів, зокрема кодексів.

Законопроект спрямований на модернізацію системи професійної освіти, яка досі функціонує за законом 1998 року і не відповідає сучасним вимогам.

У разі його прийняття, проект Закону, дозволить вирішити певну кількість реальних проблем в системі професійної освіти, з якими зустрічаються у своєму повсякденному житті керівники та працівників закладів професійної освіти, управлінці та роботодавці, а також забезпечить подальший розвиток системи професійної освіти з урахуванням сучасних вимог і потреб усіх заінтересованих сторін.

Законопроект пропонує низку позитивних змін, спрямованих на підвищення гнучкості та ефективності професійної освіти. Зокрема, розширення доступу до освіти для осіб без базової середньої освіти та можливість безкоштовного здобуття нової професії сприятимуть підвищенню кваліфікації населення.

Реформування системи професійної освіти України в умовах війни є одним з ключових завдань, безпосередньо пов'язаним із забезпеченням економічної безпеки.

В умовах війни та післявоєнного відновлення країни ключовим завданням залишається забезпечення швидкої адаптації освітньої системи до реалій воєнної та економічної ситуації, що вимагає синхронізації законодавчих ініціатив із загальною стратегією національної безпеки.

Забезпечення стабільного фінансування, державного контролю за якістю освіти та підготовка фахівців, здатних працювати в критично важливих секторах економіки й оборонного комплексу, є запорукою економічної стійкості, відновлення країни та її довгострокової безпеки.

Таким чином, реформа професійної освіти має бути не лише освітнім, а й стратегічним елементом державної політики в сфері економічної безпеки, оскільки професійна освіта забезпечує підготовку робочих кадрів, які мають необхідні навички та знання для роботи в ключових галузях економіки, таких як сільське господарство, енергетика, промисловість. Це дозволяє створювати робочі місця, підвищувати продуктивність праці робочої сили, зміцнювати національну економіку та забезпечувати стабільність на ринку праці.

Висновки

Трансформація професійної (професійно-технічної) освіти є невід'ємною складовою відновлення України після війни. Залучення людського капіталу до професійно-технічної сфери, навчання кваліфікованих кадрів, підвищення їх кваліфікації, забезпечення зайнятості є ключовими чинниками для стабільності та економічного зростання країни. У цей складний період саме підготовлені висококваліфіковані фахівці зміцнюють не тільки економіку, а й національну безпеку, що є основою для відновлення України. Ініціативи з реформування системи професійної освіти демонструють розуміння того, що підготовка кваліфікованих робітників з сучасними знаннями та навичками є запорукою не лише відновлення країни, але й економічної безпеки, яка є фундаментом стійкого розвитку країни та її обороноздатності.

Варто згадати досвід Ізраїлю, який, перебуваючи в стані постійної військової загрози, зробив освіту та професійну підготовку наріжним каменем своєї стратегії національної безпеки. Ще в 1948 році один з творців цієї держави перший Прем'єр-міністр Давид Бен-Гуріон наголошував, що "майбутнє Ізраїлю залежить від освіти". Він розглядав інвестиції в людський капітал як стратегічний пріоритет для забезпечення національної безпеки та сталого розвитку країни. Капіталовкладення в освіту, науку та професійну підготовку спрацювали як інвестиції в майбутнє, дозволивши країні створити високотехнологічну економіку та потужні збройні сили, що забезпечило її виживання та процвітання в несприятливих умовах.

Україна має унікальну можливість використати подібний підхід, адаптуючи систему професійної освіти до потреб воєнного часу та післявоєнного відновлення. Це вимагає не лише модернізації освітніх програм, але й створення гнучких механізмів співпраці між закладами освіти, промисловістю та державними інституціями. Залучення

міжнародного досвіду та підтримки, як це відбувається через проекти Європейського Союзу та інших партнерів, сприятиме прискоренню реформ та підвищенню якості підготовки фахівців.

Історичний досвід свідчить про те, що реформа професійної освіти в умовах війни є не лише необхідністю, але й сприятливою можливістю для зміцнення національної безпеки та закладання фундаменту для майбутнього розвитку.

Як зазначав Вінстон Черчилль під час Другої світової війни: “Ніколи не дозвольте гарній кризі пропасти даремно”. Україна має шанс перетворити нинішні виклики на можливості, створивши систему професійної освіти, яка відповідатиме сучасним вимогам та сприятиме побудові високотехнологічної, економічно розвиненої держави.

Список літератури

1. Луцький М.Г., Романенко Є.О., Мірошніченко О.В., Колишко Р.А. Стан професійної (професійно-технічної) освіти в Україні та перспективи її розвитку. *Membership in the WTO: Prospects of Scientific Researches and International Technology Market : Materials of the VI International Scientific-Practical Conference*. 2021. Vol. I. P. 28-36.
2. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98>.
3. Про професійну освіту: проект Закону від 14.03.2025 № 13107. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/5600>.
4. Ukraine: Reforming vocational education as a cornerstone for national development and recovery. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/news/ukraine-reforming-vocational-education-cornerstone-national-developmentwnt-and-recovery>.
5. Klietsova N., Kotviakovskiy Yu., Melnyk Ya., Soldatkin S., Udovenko R. Gurkovskiy V. International socio-legal approaches to human resources management in conditions of digitalization. *Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. №13 (2). P. 144-150. DOI: 10.33543/j.130235.144150.
6. Semenchenko A., Gurkovskiy V., Romanenko Y., Sydorenko V., Kudrenko S., Polozhentsev A. Ukraine on the Road to the European Digital Market: Status and Tools for Implementing the European Digital Economy and Society Index in Ukraine. *1st International Workshop on Social Communication and Information Activity in Digital Humanities*, 2022. October 20.
7. Krynychna I., Gurkovskii V. Professional competence as a factor of the efficiency of the activity of a public servant. *Public Administration and Law Review*. 2020. Is. 1. URL: <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2020-1-30-38>.
8. Береза І.С. Сучасний стан професійної освіти у закладах вищої освіти. *Читацька компетентність дорослих*. 2019. № 6 (189). URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-6\(189\)-10-13](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-6(189)-10-13).
9. Говоров Є., Шульга О. Аналіз стану професійної освіти України в умовах сьогодення. *Вісник Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка*. 2023. № 24. (180). URL: <https://visnyk.chpnu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/>.
10. Леснікова М.В., Пронь Н.Б., Денисюк О.Я., Титаренко Н.В. Роль навчальних матеріалів у підвищенні якості професійної освіти: попередній досвід і сучасний стан. Професійна (професійно-технічна) освіта. 2023. № 2. URL: <https://science.iea.gov.ua/2023-2-84-107/>.